

Background report

Valné shromáždění

Právo národa na sebeurčení

PRÁVO NÁRODA NA SEBEURČENÍ

1. Úvod do problematiky

„Článek 1

Cíle Organizace spojených národů jsou tyto : (...) 2. rozvíjet mezi národy přátelské vztahy, založené na úctě k zásadě rovnoprávnosti a sebeurčení národů, a činit jiná vhodná opatření k posílení světového míru;“

Těmito slovy se Charta Organizace spojených národů¹ vyjadřuje k problematice tématu práva národa na sebeurčení. A skutečně, jen těžko bychom našli **kontroverznější** a obtížněji uchopitelný prvek mezinárodního práva, než je právě právo národů na sebeurčení.

Od první poloviny dvacátého století, kdy prezident Wilson představil tento politický princip, a později jej uvedl do praxe mezinárodního práva, se stalo právo národů na sebeurčení pro mnoho politických aktérů jak nadějí, tak velmi nepříjemným problémem. Kontroverze, která souvisí právě s uváděním práva na sebeurčení národa do praxe, je dána zejména dvěma aspekty.

Nejprve je to **obecnost pojmů**, s nimiž tento koncept pracuje. Předně mezinárodní právo **postrádá přesnou definici toho, co vlastně je sebeurčení národa.**² Ačkoliv je možné si pod touto definicí představit určité kroky k sebeurčení národa, není nikde přesně stanoveno, jaké kroky to jsou. Například v deklaraci GA o vrozených lidských právech z roku 2007 je stanoveno „... že si i sami [lidé] rozhodují svůj politický status a svobodně mohou dosahovat politického, ekonomického, sociálního i kulturního vývoje“. Národ má tedy právo na sebeurčení, ale co je přesně tímto sebeurčením míněno, je poměrně nejasné a závisí na představě jednotlivých členů mezinárodního společenství.

Problém s definicemi pokračuje, když si uvědomíme, že **mezinárodní právo nezná pojem „národ“.**³ Co je míněno pod tímto označením, je opět sporné. Ačkoliv je možné se většinou shodnout na několika jednotlivých prvcích, nelze je generalizovat. Stanovit, že skupina lidí splňujících tyto podmínky je národ a nespĺňuje-li některý z nich, pak národem není, není možné. Co však je pravděpodobně ještě podstatnějším problémem, je **rozpor mezi právem na územní integritu a suverenitu států a právem na sebeurčení.**⁴ Základním pilířem Organizace spojených národů je rovnocennost jednotlivých zastoupených států. Tyto státy jsou suverénní a území, jež spadá pod jejich jurisdikci, je podřízeno jejich legislativě a výkonu moci. Právo platící na daném území je tedy jednak tvořeno zákony země, a jednak vyplývá z mezinárodních smluv, jež konkrétní vláda uzavírá. Legislativa jednotlivých zemí musí být v souladu s mezinárodními úmluvami, k nimž se země zavázala. V rámci těchto smluv se může zavázat k dodržování určitých norem. Pokud je pak nechce nebo nemůže dodržovat, až tehdy mohou ostatní aktéři mezinárodního společenství začít vymáhat tyto smlouvy a vyvíjet tlak na stát, který je uzavřel.

Pokud se tedy suverénní stát bude zaklínat tím, že problematika jeho menšin, snažících se o sebeurčení, a často s ním ruku v ruce jdoucí autonomii, je jeho interní problém, bude se sice pohybovat na hraně mezinárodního práva, ale v praxi je vynucení dodržení tohoto principu velmi obtížné. Každý stát je suverénní ve výkonu práva na svém území, a zároveň také nedělitelný podle principu **územní celistvosti**. Velmi často se tedy stává, že právo na sebeurčení národa je v přímém rozporu s principem územní celistvosti.

1 <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> (18. 9. 2010)

2 Např. : <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/533380/self-determination>

3 Tamtéž.

4 Tamtéž.

Celá situace se navíc také komplikuje častým **nadnárodním přesahem**.⁵ Etnika snažící se o sebeurčení mají často silnou podporu mimo dané území. Ať se již jedná o emigraci v okolních zemích nebo o přímou zahraniční podporu. Zde se opět začínáme dostávat k problematice národa. Určité národy sdílející stejný civilizační okruh (a opět, jak vymezit civilizační okruh, je poměrně složité) mají i tendence k podpoře menšin stejného civilizačního okruhu žijících ve státech, jež se identifikuje s jiným civilizačním okruhem. Dobrým příkladem byla například válka v Jugoslávii. Každý národ rozpadajícího se státu měl silnou zahraniční podporu. Rusko podpořilo Srbsko, Německo a Itálie Chorvatsko atd. Volání po právu národa na sebeurčení mívá většinou přesah přes hranice jednoho státu.

Pokusit se vypořádat s problematikou práva národa na sebeurčení nebude pro Valné shromáždění OSN snadné. Členské státy by neměly sklouzávat k řešení partikulárních problémů trápících jejich konkrétní region, ale spíše hledat nástroje, které by umožnily v obecné rovině posuzovat a řešit problematiku práva národa na sebeurčení.

2. Definice stěžejních pojmů

Než pokročíme ke konkrétním konsekvencím práva na sebeurčení národa, musíme se pokusit blíže si popsat pojmy, se kterými budeme pracovat. Většina těchto pojmů, jak již bylo výše zmíněno, je čistě arbitrárních (jejich přesný význam závisí na kontextu a na společném porozumění jejich užití). Není možné se odvolávat na přesné definice, neboť téměř vždy existuje více pojetí daného problému. Vždy tedy bude uvedeno několik možných pohledů, které budou popisovat alespoň část spektra názorů.

Národ

Jedna ze základních lidských potřeb je potřeba jistoty a bezpečí. Člověk vždy hledá jistotu a prostředí, které zná a ví jak se v něm pohybovat - **ve společnosti lidí se stejnou kulturou, náboženstvím a sociálním smýšlením**. Představa existence národa, společnosti s určitými společnými kulturními vzorci, chováním, institucemi a identitou, dobře odpovídala na tyto potřeby. V rámci národa se člověk cítil v bezpečí, neboť věděl, co očekávat od společnosti a sdílel s ní názor na to, co je správné a co ne. V osmnáctém a devatenáctém století právě ideologie nacionalismu převzala tuto rétoriku. I když dnes mnohem výrazněji rozlišujeme například západní a čínskou kulturu, než německou a britskou, na počátku minulého století byl právě **nacionalismus** dominující teorií. Národ byl pojat jako identifikační jednotka, k níž byli lidé loajální. Člověk se cítil v rámci národa v bezpečí právě proto, že sdílel s ostatními členy národa kulturní vzorce a hodnoty, věděl co očekávat od ostatních členů společnosti, a pohybovat se v ní mu přišlo přirozené.

Dalším důvodem vzniku, a tak silné identifikace s národem, byla také potřeba **negativního vymezení**. „My můžeme být my, pouze pokud víme, že nejsme oni.“ Silná potřeba vymezení se proti okolí hraje také důležitou roli v identifikaci s ostatními členy skupiny. Michael Dibdina vyjádřil tuto tendenci slovy demagogického nacionalistického diktátora, postavy románu *Mrtvá laguna*: „Bez skutečných nepřátel neexistují skuteční přátelé.“ Toto hledisko je důležité zejména při touze po novém národě po separaci od původního státu.

Tyto tendence směřující k vnitřní identifikaci s národem vytvořily neuvěřitelně komplexní pohled na svět, v němž byl národ a jeho zájem měřítkem většiny věcí, ať se již jednalo o umění nebo o politiku států. I ty se začaly měnit, a to většinou ze států monarchistických, de facto států patřících dynastiím, na státy národní, patřící národu. Národ se tedy zformoval jako skupina lidí spojených kulturně, nábožensky, politicky a ekonomicky. Samotný význam slova národ je pak třeba brát s rezervou. Jde o **sociální konstrukt** popisující všechny úrovně dané společnosti. Emanuel Marx popisoval národ jako souhrn překrývajících se otevřených systémů, jejichž propojení se mění v různém kontextu. Ale sociální vědec může studovat pouze některé z těchto systémů, a nikoliv

5 HUNTINGTON, Samuel. *Střet civilizací*. Praha : Rybka publishers, 2001, s. 245.

komplexitu jako takovou, a tudíž **nelze nikdy pochopit celost nazývanou národem**. Tato obtížná definice popisuje problém, s nímž se humanitní vědy setkávají při snaze o definici slova národ. Je možné představit si národ jako „balíček“ kulturních vzorců, hodnot a někdy také například etnicity či jiných znaků, které jsou společné určité skupině lidí.

Pro účely práce se slovem národ na půdě valného shromáždění, je nutné si uvědomit, jak citlivý tento problém je. Určit, které etnikum je a které není národem, je tedy v poslední instanci dáno počtem aktérů mezinárodního společenství, kteří je za národ uznávají. Mezinárodní právo jako takové tento pojem neobjasňuje.

Stát

Definovat stát je také poměrně obtížné, a proto pro zjednodušení budeme nadále pracovat s touto definicí: Stát disponuje mocí vládnout, soudit a vytvářet zákony. Je vymezen státní mocí, občanstvím a územím. Stát není podřízen žádné jiné moci.

Co se týká práva národa na sebeurčení, je důležité si uvědomit, že **stát musí být schopen poskytovat svým občanům celou škálu služeb⁶**, zejména pak zajištění bezpečnosti. Příliš slabé státy, jež nejsou schopné zajistit tyto služby, bývají označovány za zhroubené státy. Pokud by bylo právo na sebeurčení národa uplatňováno vždy, tedy při všech snahách o separaci na základě sebeurčení, došlo by v mnoha oblastech k rozdrobení států na několik nesoběstačných zhroubených států. Například Organizace Africké jednoty (dnes Africká Unie) ve snaze předejít dominovému rozpadu států nadřadila v Článku III princip teritoriální suverenity nad právo národa na sebeurčení. Tento krok je poměrně pochopitelný, neboť kdyby mělo dojít k revizi dekolonizačního procesu a byly by vytvořeny hranice podle etnického klíče, vzrostl by počet afrických národních států na několik stovek. Tyto státy by samozřejmě nebyly schopné zajistit své fungování. Důsledkem by byla anarchie, masová migrace a pandemické šíření nemocí.

Při posuzování práva na sebeurčení je třeba brát v úvahu i důsledky případného sebeurčení národa, a to ve dvou bodech.

1. Jaký stav, kvalita života, bezpečnost, atd. bude vytvořen pokračujícím procesem desintegrace. Zda by byl nový stát či autonomní oblast schopný postarat se o základní potřeby svého lidu (neboť snaha o sebeurčení je v drtivé většině doprovázena snahou o politickou autonomii).
2. Je právo na sebeurčení národa v přímém rozporu s principem na územní integritu, jež je deklarován státem, z něhož se etnikum chce separovat?

Civilizační okruh⁷

Civilizace je nejširší kulturní entitou. Takto se k otázce civilizačního sepjetí vyjadřuje Samuel Huntigton. A právě civilizační soudržnost je nesmírně důležitým faktorem v otázce sebeurčení národa, respektive v uvádění tohoto práva do praxe. Pokud totiž etnikum určitého státu usiluje o sebeurčení a dokonce i o autonomii, pak se jedná o zvláště potenciálně nebezpečný případ, je-li tato skupina součástí jiného civilizačního okruhu, než ke kterému se počítá národ, jehož státu je součástí. Pokud jsme tedy definovali národ jako skupinu lidí propojených určitými kulturními a jinými prvky, můžeme říci, že **civilizační okruh je národu nadřazený, a právě několik národů sdílejících určité prvky jej tvoří**. Můžeme pak například hovořit o západní civilizaci, muslimském či buddhistickém civilizačním okruhu atd. Nejsilnějším pojítkem těchto civilizací také většinou bývá náboženství.

Problém nastává ve chvíli, když se etnikum jednoho civilizačního okruhu pokouší o sebeurčení na území státu jiného civilizačního okruhu. Tyto spory mají tendenci přitahovat velkou pozornost mezinárodního společenství, neboť každý civilizační okruh a jeho klíčoví hráči na sebe často začínají přebírat odpovědnost za příbuzná etnika, jež pak podporují a hájí. V takovou chvíli se projeví důležitý prvek vyplývající na povrch téměř vždy, když je uvedeno do praxe právo národa na sebeurčení - **mocenský zájem okolních zemí**.

⁶ FUKUYAMA, Francis. *Budování státu*. Praha : Alfa publishing, 2004, s. 18 a dále.

⁷ Většinou převzato z HUNTIGTON, Samuel. *Střet civilizací*. Praha : Rybka publishers, 2001. 447 s.

Mocenský zájem a Právo národa na sebeurčení

Střet těchto koncepcí lze nejlépe ukázat na příkladu chování Ruské federace. Rusko se s národně osvobozujícím hnutím Čechenska vypořádalo zcela nekompromisně a s použitím nevybíravých prostředků. Ruská federace se při řešení tohoto problému zaklínala tím, že se jedná o interní záležitost spadající zcela do kompetence Kremlu. Poněkud „překvapivě“ pak zaujala Moskva postoj k právu na sebeurčení národa týkajícího se minorit na území Gruzie a Moldavska v 90. letech, a poté opět v nedávné minulosti. Rusko dokonce poskytlo vojenskou pomoc těmto mezinárodně neuznaným minoritám a svou vojenskou přítomností garantovalo existenci jejich separatistických republik. Je tedy přístup Ruska k nestátotvorným etnikům či národům nekonzistentní? Opak je pravdou. Moskva je jasným důkazem toho, že primárními aktéry soudobých mezinárodních vztahů jsou nadále národní státy a jejich partikulární zájmy. Kreml jednoznačně sleduje realistické paradigma. V případě, že požadavek na národní sebeurčení ohrožuje jeho hmotné zdroje moci (v případě Čechenska část území), dává Kreml přednost principu suverenity a integrity. Pokud jsou však separatistické snahy určitých regionů v souladu s centrální politikou vytvářenou v Moskvě, sahá pak Rusko po rétorice práva na sebeurčení. Tento způsob jednání ale není jen doménou Ruska. USA, Francie a mnoho dalších často, zvláště během studené války, uplatňovaly stejný realistický přístup.

3. Jak vzniká národ?

V bouřlivé době Velké francouzské revoluce se začalo razantně proměňovat myšlení Francouzů v otázkách identifikace sebe samých jako národa. Francie, vnímaná původně jako „země patřící králi“, se během krátké dekády změnila na zemi národa Francouzů. Loajalita Francouzů se přesunula od koruny k národu.

Francouzský národ prošel sebeurčením, vznikl a přebíral svou roli při řízení státu. Sociolog Van Gos popsal čtyři formy identifikace s určitými principy v lidském životě. Když se loajalita začne postupně přiklánět k jednomu z těchto pólů (k tzv. present pole - reprezentuje loajalitu dávanou národu), začne docházet k vytváření národa, což se začne nezbytně projevat i v politické rovině. Taková situace může nastat, pokud se v myšlení společnosti „uvolní“ místo po ideologii nebo symbolu, který selhal. V době Velké francouzské revoluce to byly upadající hodnoty křesťanství a zdiskreditovaný absolutistický monarchismus. Chimene Keitner tvrdí, že lidé se intuitivně snaží vytvářet takové instituce, které umožňují naplnit koncept „dobrého“ života - tedy života podle hodnot, jak jej chápou. Pokud tedy náležitost k původnímu státu selže a hodnoty etnika se s ním již více neshodují, může začít docházet k nacionalizaci. Dobře je tento prvek manifestován právě proměnami znění rozsudku zrady z Francie 18. století. Z původní zrady na králi (lèse-majesté) se stala zrada národa (lèse-nation) a nakonec zrada vlasti (lèse-patrie).

Jak se v politické rovině začne realizovat národ jako politická entita?

Prvním krokem je uvědomění kulturního sepjetí. Tedy vědomí, že sdílené hodnoty společnosti jsou dostatečně silné, aby společnost stmelily a zároveň jsou dostatečně rozdílné od hodnot vyznávaných původní společností - státem, z něhož se chce tento národ separovat. Naprosto klíčovými činiteli jsou tedy pro národ nositelé těchto hodnot - jazyk a náboženství.

S jazykem úzce souvisí kultura. Při emancipačním procesu národa, v době, kdy je třeba vyjádřit svou odlišnost od původního celku a dodat si pocitu sounáležitosti s národem, je právě kultura, lidový folklór, historie národa a reflexe národních problémů v ní, klíčová. Náboženství sehrává svou roli zejména, jedná-li se u emancipujícího se národa o odlišné náboženství, než u původního státního celku.

Cítí-li se tedy národ dostatečně silný, začne vznášet své požadavky. Nejprve spontánním vyjádřením lidové vůle, později ústy svých zástupců. Tito noví vůdci svých národů jsou zárodky na cestě k dalšímu podstatnému kroku - k vytváření institucí nového národa. Tyto instituce mohou mít skutečně širokou škálu působnosti - přes kulturní (např. divadla), politickou (např. lidová shromáždění), až po vojenskou (domobrany či teroristické nacionální skupiny).

Legální cesta ustavení nových států

Národní sebeurčení může nabývat mnoha podob. V některých případech nemusí menšina usilující o sebeurčení nutně usilovat také o vytvoření samostatného státu. Jejím cílem může být „jen“ získání určitého stupně autonomie. Jindy ovšem nikoliv, a celý proces může skutečně vrcholit rozdělením státu. Rozdělení v rámci státu je samozřejmě možné dosáhnout cestou, jež odpovídá korektnímu legislativnímu postupu. Tato cesta však naráží na mnoho nesnází. Často menšina usilující o vytvoření nového státu není schopná přehlasovat většinu státu, v jehož rámci existuje. V jiných případech je to přímo ústava, která zakazuje dělení státu. Rozdělení České a Slovenské federativní republiky na dva jednotlivé státy je tak poměrně ojedinělým případem.

Co se týká poslední skupiny, tedy povstaleckých skupin, v tomto bodě se začíná problematika národního sebeurčení prolínat s mezinárodním právem poněkud více.

Povstalecké skupiny a sebeurčení národa

Ačkoliv může být proces sebeurčování zakončen různými scénáři, nejčastějším z nich je rozdělení státu za pomoci zbraní. Stát jako subjekt mezinárodního práva je zde konfrontován s nepřítelem označovaným jako povstalecká skupina, jež je také subjektem mezinárodního práva⁸. Povstalecké hnutí však musí být uznáno za válčící stranu ostatními státy a musí splňovat několik podmínek.

Povstalecké hnutí musí být organizovaná skupina osob v rámci státu

- a. jež se snaží získat vliv za pomoci zbraní v rámci daného státu
- b. jež má kontrolu nad určitým územím
- c. jež vykonává povinnosti připisované vládě na daném území
- d. jež má své jednotky podřízeny jednotnému velení

Je zde tedy kladen důraz na kontrolu určitého území a výkonu veřejné moci na tomto území. V části věnované definici státu je vidět, jak jsou důležité pro mezinárodní právo i konsekvence národního sebeurčení jeho dopady na obyvatelstvo. Pokud pak povstalci obhájí své pozice, může být nový stát uznán ostatními členy mezinárodního společenství. Tím je završena jedna z možných cest na cestě národa k sebeurčení.

4. Princip územní integrity

Protichůdným mezinárodněprávním principem oproti právu na sebeurčení národů je princip integrity státního území, který spočívá v ochraně státu proti secesionistickým snahám různých hnutí a proti svévolné změně státních hranic. Tento princip prakticky tvrdí, že nelze silou měnit státní hranice. Princip územní integrity je mimo jiné zmíněn např. v Helsinském závěrečném aktu⁹, který přímo stanoví, že „*zúčastněné státy budou respektovat princip integrity státního území ostatních zúčastněných států*“. Na tento princip však nelze pohlížet příliš striktně, neboť samotný Helsinský závěrečný akt obsahuje také právo na sebeurčení národů. Zásada respektování státních hranic tedy neznamená absolutní zákaz změny hranic, ani zákaz odtržení části území za žádných okolností. Příliš úzce pojatý výklad by byl příliš statický a nekorespondoval by s realitou neustále se měnícího světa, což vyjádřil také například lichtenštejnský princ, který prohlásil: „*Přijměme fakt, že státy mají svůj životní cyklus podobný tomu lidskému. Sotva nějaký členský stát OSN existoval se stejnými hranicemi po více než pět generací...Omezení práva na sebeurčení ohrožují nejen demokracii jako takovou, ale také stát, který opírá svou legitimitu o demokracii.*“¹⁰

5. Separatismus jako projev aplikace práva na sebeurčení národů

Separatismus je fenomén úzce spojený s právem národů na sebeurčení, protože právě o toto právo se skupiny se separatistickými tendencemi opírají. Tyto skupiny, obvykle národnostní menšiny, se

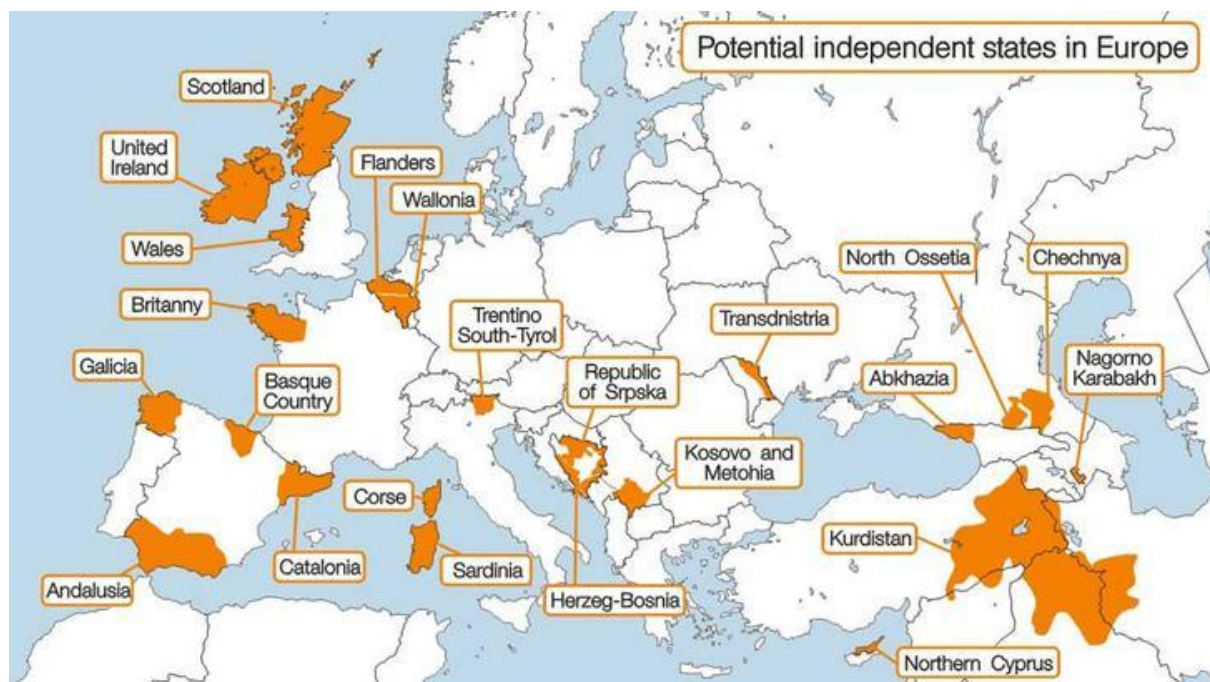
⁸ Povstalecké skupiny mají v mezinárodním právu přiznanou jistou subjektivitu, byť je omezená.

⁹ Úplné znění viz <http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html#H4.4> (18. 9. 2010)

¹⁰ The four pillars of Pridnestrovie's statehood; <http://pridnestrovie.net/fourpillars.html> (18. 9. 2010)

snaží o oddělení území, na kterém jsou většinovým obyvatelstvem, od většího státního celku, ve kterém jsou pouze menšinou. Na první pohled se může zdát, že tento jev je již otázkou minulosti a fenoménem dneška jsou integrační procesy, které můžeme pocítovat na vlastní kůži v Evropě. Není tomu ale tak, a ve sjednocující se Evropě jsou dokonce patrné procesy desintegrační. Jako příklad může posloužit rozpad bývalého Československa nebo trvající spory o podobu Belgického království, autonomie Skotska nebo nacionalistické projevy ve španělském Baskicku.

Mapa potenciálních nezávislých států v Evropě (stav před kosovským získáním nezávislosti)¹¹

Nejčastější motivace k separaci

- citový odpor ke konkurenční komunitě
- ochrana před etnickými čistkami a genocidou
- oprávněný odpor obětí útlak - ponižování jejich jazyka, kultury, náboženství
- politická propaganda těch, kteří doufají, že získají moc v oddělené skupině
- ekonomická a politická převaha jedné skupiny, která nesdílí moc a privilegia druhé
- snaha o ukončení ekonomického využívání většinovou populací
- snaha o uchování si vlastního jazyka, kultury a náboženství
- destabilizace jedním separatistickým hnutím podněcujícím vznik dalších
- pocit, že dané území bylo nelegitimně připojeno k jinému státu

Výše vyjmenované motivy k separaci území jsou často silně emočně založené nebo vyplývají z historické zkušenosti, přestože je dnešní situace již jiná, a nemají racionální podklad. Stejně argumenty je možné také slyšet od skupin, které neusilují o osamostatnění. Tyto skupiny nazývá W. Kymlicka¹² *indigenous people*, neboli původní obyvatelé, kterým jde pouze o zachování jejich

¹¹ Zdroj:

http://www.google.cz/imgres?imgurl=http://i.imgur.com/wm1gT.jpg&imgrefurl=http://www.disclose.tv/forum/europe-under-threat-from-separatist-movements-t13569.html&usq=__nU1bqjuB8XC8pEPkAc80xauKL9k=&h=406&w=728&sz=93&hl=cs&start=3&zoom=1&tbnid=EZiinTV4r0soNM:&tbnh=79&tbnw=141&prev=/images%3Fq%3Dseparatism%2Beurope%26um%3D1%26hl%3Dcs%26sa%3DN%26rlz%3D1C1GGLS_csCZ370CZ371%26biw%3D1024%26bih%3D461%26tbs%3Disch:1&um=1&itbs=1 (12. 9. 2010)

¹² KYMLICKA, Will. *Multicultural Citizenship : A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford : Oxford University Press, 1995. Federalism and Secession: East and West, s. 108 - 125.

tradiční kultury v rámci jiného státního celku. O oddělení neusilují zejména z důvodu, že nikdy v historii neměli vlastní stát a nezajímá tedy takovou zkušenost.

Jak předcházet separatistickým tendencím na státní úrovni?

Během posledních 30 let se západním demokraciím podařilo implementovat **federativní nebo kvazifederativní systém**, který pomáhá předcházet nespokojenosti menšin a jejich tendencím se osamostatnit. V minulosti totiž tyto státy uplatňovaly politiku restrikcí - zakazovaly používání menšinových jazyků nebo nebraly na vědomí jejich politické názory. Státní představitelé se domnívali, že pokud na sebe menšiny budou pohlížet jako na odlišné, povede to k nárůstu snahy o získání větší autonomie. To se však ukázalo jako neplatná hypotéza a v dnešní době státy přistoupily k opačné taktice. Přišly na to, že přijetí výjimečnosti těchto menšin naopak snižuje jejich snahy o samostatnost. Aby bylo možné plně vyjádřit toleranci menšin, přijaly federativní nebo kvazifederativní státy takové uspořádání, které poskytuje územní autonomii regionům, kde menšina tvoří většinu. Byla přijata myšlenka **mnohonárodnostního státu** místo státu národního. Prvotním cílem totiž není potlačení secesionistických hnutí, ale ekonomická prosperita, demokracie, dodržování lidských práv a bezpečnost. Zaručení těchto atributů s sebou nepřimo přináší i utlumení separatistických tendencí a především jejich přesunutí z násilné roviny do pokojného, právem uznávaného stavu. Separatismus je mnohem méně pravděpodobný v mnohonárodnostním federativním státu, protože menšina by oddělením získala mnohem méně než v případě centralizovaného státu. V rámci federace s územní autonomií má minorita většinu práv, která by měla, kdyby se od většího státního celku odpojila. **Demokratický** stát by však ze své podstaty neměl fungovat na principu udržování území silou a měl by poskytovat širokou škálu **svobod**, někdy také přímo možnost osamostatnit část území. Toto přitom neposiluje separatistické tendence, ale naopak má psychologický efekt na menšinu, že se může kdykoliv odpojit, a že není svázaná. Tyto svobody jsou však právě to, za co menšiny často bojují, a proto takové opatření stačí, aby utlumilo snahy o osamostatnění.

Některé státy, většinou ještě nekonsolidované demokracie, se však bojí takovou škálu svobod menšinám poskytnout a mezinárodní společenství by jim mohlo **garantovat územní integritu**, aby přistoupily k liberálnějšímu přístupu vůči menšinám.

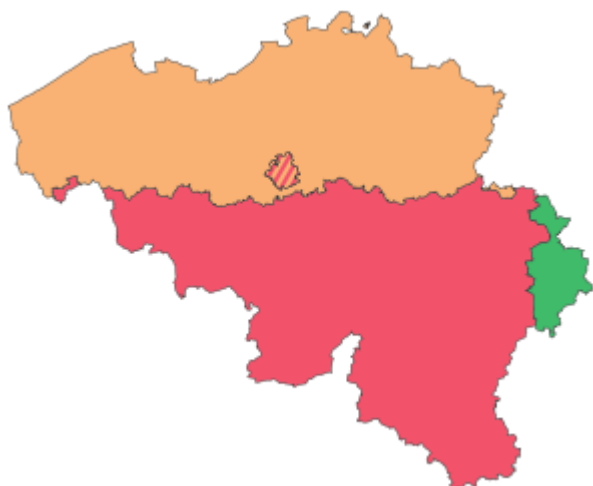
5 bodů, jak předcházet separatismu

- federativní uspořádání státu
- mnohonárodnostní stát
- demokracie
- respektování svobod menšin
- garance územní integrity mezinárodním společenstvím

6. Separatistické tendence v praxi dnešního světa - případ Belgie

Belgie

Kořeny potenciálního rozdělení Belgie je třeba hledat v rozdílné kultuře, ekonomii i geografické poloze Vlámka a Valonska. Rozdělení území nerespektující jazykové rozložení obyvatel má svůj původ již ve středověku a raném novověku. Vyhlášení nezávislosti Belgie v roce 1830 trvající spory jenom umocnilo, protože jejím jediným oficiálním jazykem se stala francouzština. Stejná práva, která požívala francouzská komunita, dostávala ta vlámská až postupně. Navíc od počátku trvání nového státu se ukazovala společensko-ekonomická nerovnováha mezi oběma skupinami. Od roku 1960 v Belgii funguje federativní uspořádání a země je rozdělena do regionů podle jazykové příslušnosti. I ve sféře politiky existuje rozdělení na frankofonní a vlámské politické strany, což prakticky utváří dva paralelně fungující systémy politických stran. V posledních několika letech se značně zviditelnily politické strany usilující o rozdělení země na dva státní celky. Většina Belgičanů se však stále vyjadřuje pro existenci jednoho státu.

Mapa Belgie s rozložením jazykových komunit¹³

červená - frankofonní komunita
 oranžová - vlámská komunita
 červeno-oranžová - frankofonní i vlámská komunita (Brusel)
 zelená - německy mluvící komunita

7. Praxe práva na sebeurčení národů - případ Kosovo

Kosovo na první pohled představuje bezprecedentní případ řešení rozporu mezi právem na sebeurčení národů a principem územní integrity, protože právě o něm v tomto roce rozhodoval Mezinárodní soudní dvůr v Haagu¹⁴. Ve svém rozsudku¹⁵ soud přímo neupřednostnil jeden princip před druhým, ale potvrdil, že mezinárodní právo neobsahuje zákazy vyhlášení samostatnosti neboli, že vyhlášení samostatnosti není v rozporu s principem integrity státního území.

Dříve než se dostaneme k samotné argumentaci Mezinárodního soudního dvora, uděláme krátký diskurs do historie oblasti a vytyčíme problematické body a důvody vyhlášení kosovské nezávislosti. Území dnešního Kosova bylo až do počátku 20. století součástí Osmanské říše. Během první balkánské války v letech 1912 - 1913 se Kosova zmocnilo Srbsko. Krátce poté se Albánci jakožto většinové obyvatelstvo Kosova pokusili vyhlásit samostatný stát, avšak neúspěšně. Po skončení první světové války navíc vítězné mocnosti potvrdily předchozí stav a Kosovo přičly nově vzniklému Království Jugoslávie. Poté až do roku 1939 trvaly boje mezi albánskými a jugoslávskými ozbrojenými složkami. V roce 1941, když kapitulovala Jugoslávie, zabrala území Kosova Itálie a připojila ho k většímu celku, k tzv. Velké Albánii. V té době bylo v Kosovu Albánci zavražděno tisíce Srbů žijících na společném území. Po roce 1945 bylo Kosovo opět součástí Jugoslávie a tvořilo tzv. Autonomní Kosovo-Metohijskou oblast, která však v realitě prakticky žádnou autonomii neměla. Spory mezi Srby a Albánci se ještě zостřily, když v roce 1966 Kosovo získalo větší míru autonomie. Ani jedna strana totiž nebyla spokojená. Albánci se snažili ještě více posílit své postavení v rámci Jugoslávie a Srbové se naopak obávali ztráty svého vlivu. Na přelomu 80. a 90. let se situace značně vyhrotila. Docházelo k masivním ozbrojeným střetům a Albánci se pokusili vyhlásit samostatný stát. Situace se nevyřešila ani podepsáním Daytonské dohody¹⁶, protože Kosovo nebylo do té doby svazovou republikou, a nebylo tak uznáno za samostatný stát. V roce 1997 vypukla v Kosovu občanská válka, během které Albánci podnikali teroristické útoky na srbské úřady a policejní jednotky. Srbové i Albánci vzájemně páchali etnické čistky na druhé skupině. Vzhledem k tomu, že se situace neuklidňovala, ale naopak stále více vyhrocovala a strany nebyly svolné k žádnému kompromisnímu řešení, přistoupilo NATO k leteckým útokům na tuto oblast, tedy k tzv. Operaci

¹³ Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Communities_of_Belgium.svg (13. 9. 2010)

¹⁴ Hlavní soudní orgán OSN, jehož hlavním úkolem je řešit spory mezi státy a podávat posudky o otázkách mezinárodního práva, které předkládají oprávněné orgány.

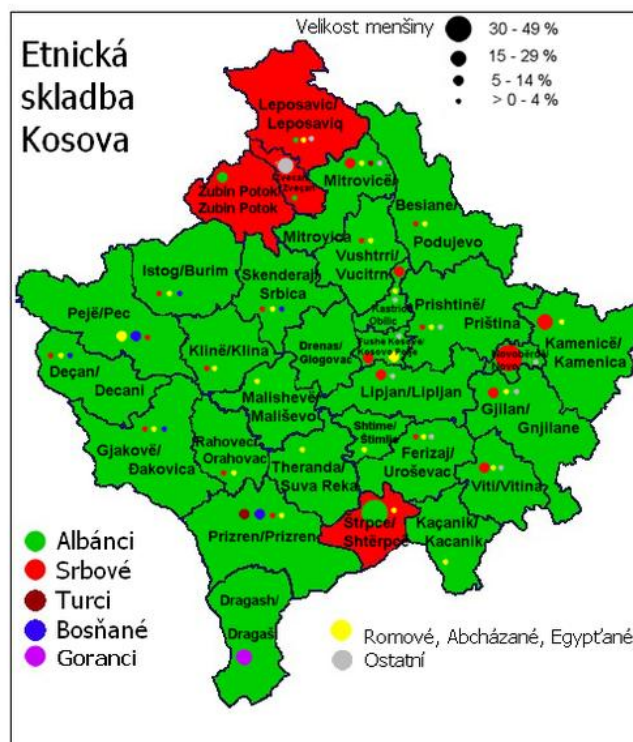
¹⁵ Úplné znění rozsudku Mezinárodního soudního dvora viz <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf> (13. 9. 2010)

¹⁶ Všeobecná rámcová smlouva pro mír v Bosně a Hercegovině podepsaná 14. prosince 1995, kterou skončil konflikt v bývalé Jugoslávii a Jugoslávie se tak rozpadla.

Spojenecká síla. Od skončení této intervence jsou v Kosovu stále přítomné jednotky mise OSN17 a jednotky NATO18.

Do té doby autonomní oblast vyhlásila s odkazem na právo národů na sebeurčení dne 17. února 2008 nezávislost na Srbsku¹⁹. Albánci tvoří v Kosovu silně většinové obyvatelstvo. Podle serveru CIA - The World Factbook jsou Albánci zastoupeni 88 % a Srbové pouze 7 %.²⁰

Mapa rozložení obyvatel v Kosovu²¹

Dodnes uznaly kosovskou nezávislost pouze některé státy. Jiné se přiklánějí k názoru, že Kosovo nemá právo nezávislost vyhlásit, protože je to v rozporu s jiným mezinárodněprávním principem - zmiňovaným právem na integritu státního území. Přestože podle mezinárodního práva není předpokladem pro existenci státu uznání ostatními, k faktickému fungování státu na mezinárodním poli je takové uznání nutným předpokladem. Kosovo jako nezávislý stát uznala většina států Evropské unie a Spojené státy americké. Jako největší odpůrci vystupují státy, které samy mají problémy s integritou vlastního území, jako Ruská federace, Řecko, Španělsko nebo Kypr. Česká republika i přes nesouhlas prezidenta republiky nezávislé Kosovo uznala dne 21. května 2008. V říjnu 2008 na zasedání Valného shromáždění OSN bylo rozhodnuto, že nezávislost Kosova přezkoumá Mezinárodní soudní dvůr v Haagu²². Ten nakonec v červenci 2010 rozhodl o souladu vyhlášení nezávislosti s mezinárodním právem.

17 Mise OSN v Kosovu - UNMIK (United Nations Mission in Kosovo)

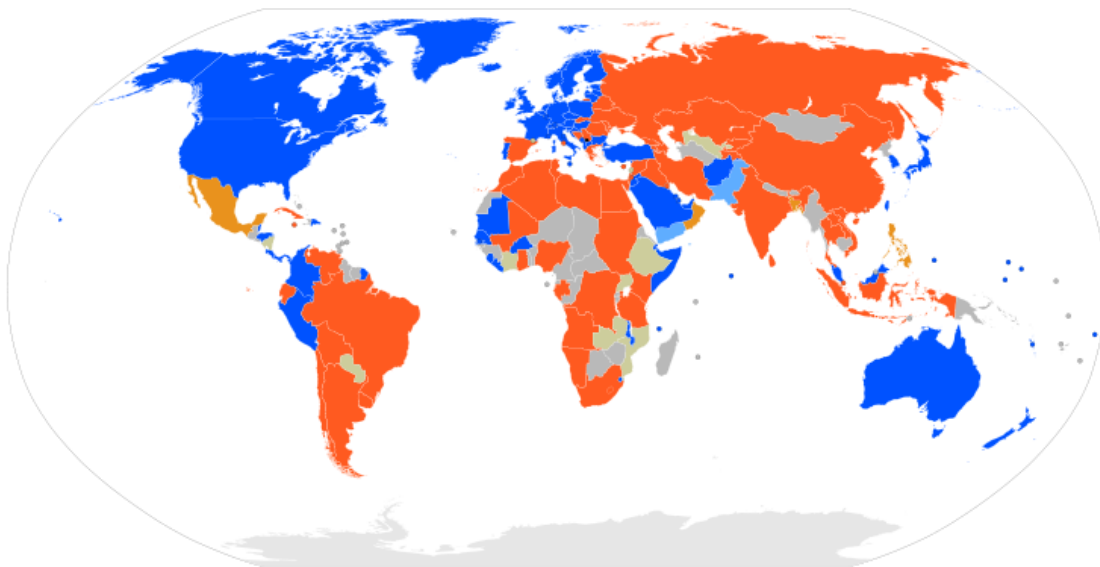
18 Mise NATO v Kosovu - KFOR (Kosovo Force)

19 Text deklarace nezávislosti Kosova viz oficiální stránky kosovského parlamentu: <http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,128,1635> (16. 9. 2010)

20 CIA - The World Factbook, Kosovo; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html> (16. 9. 2010)

21 Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Etnick%C3%A1_skladba_Kosova.PNG (16. 9. 2010)

22 Toto rozhodnutí bylo učiněno schválením rezoluce Valného shromáždění OSN 63/3, pro jejíž přijetí se vyjádřilo 77 států, 6 bylo proti a 74 se zdrželo hlasování. Mezi státy, které nechtěly, aby věc byla předložena Mezinárodnímu soudnímu dvoru byly také Spojené státy americké. Text schválené rezoluce viz http://www.asil.org/files/ilib081017_r3.pdf (16. 9. 2010)

Mapa států podle stanoviska k nezávislosti Kosova²³

- oranžová - neuznávají nezávislost
- žlutá - odmítají udělat jednostranný krok a chtějí jednání
- šedá - bez vyjádření
- běžová - vyjádřily neutralitu
- světle modrá - plánují v blízké době uznat nezávislost
- tmavě modrá - uznávají nezávislost

Mezinárodní soudní dvůr v Haagu rozhodl v poměru 10 ku 4, že vyhlášení nezávislosti Kosova nebylo v rozporu s žádnou normou mezinárodního práva veřejného, tedy že nebylo ilegální. Během procesu měly i ostatní státy možnost se vyjádřit a podat svá stanoviska. Ty, které neuznaly nezávislost Kosova, argumentovaly zejména právem Srbska na integritu státního území, které bylo potvrzeno v rezoluci Rady bezpečnosti OSN č. 1244, ve které mimo jiné stojí: "...stvrzuje závazek všech členských států respektovat suverenitu a územní celistvost Svazové republiky Jugoslávie a dalších států tohoto regionu v souladu s dodatkem 2 Helsinského závěrečného aktu...".²⁴ Naopak státy, které vyjádřily podporu nezávislému Kosovu, argumentovaly zejména těmito body:

- mezinárodněprávním principem nutnosti **ochrany lidských práv a občanských svobod**, včetně **práv menšin**, který byl podle nich tehdejší vládou Slobodana Miloševića trvale porušován;
- nutností definitivně uzavřít dlouhotrvající spory v Kosovu, které by **právní vymezení statusu Kosova** mohlo pomoci ukončit;
- tvrzením, že rezoluce Rady bezpečnosti č. 1244 sice ve své preambuli zmiňuje princip celistvosti státního území, ale jejím celkovým smyslem je **ukončit konfliktní stav v Kosovu** a jako prostředek k provedení tohoto cíle nevyklučuje ani uznání nezávislosti Kosova;
- **interpretaci principu práva státu na územní integritu** jakožto práva, které omezuje ostatní státy, nikoliv vnitřní činitele;
- **právem na sebeurčení národů**, které je kogentní normou, která se vztahuje na všechny národy;
- **analogií** vůči ostatním nástupnickým státům po bývalé Jugoslávii, které měly právo na sebeurčení.

Úkolem mezinárodního soudního dvora nebylo posuzovat přednost jednoho principu před druhým, ale zodpovědět otázku, jestli jednostranné vyhlášení nezávislosti Kosova bylo v souladu

²³ Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Kosovo_relations.svg (16. 9. 2010)

²⁴ Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1244 viz <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=631> (16. 9. 2010)

s mezinárodním právem.²⁵ Soud na otázku neodpověděl pozitivně, ale konstatoval, že neexistuje norma, která by jednostranné vyhlášení nezávislosti zakazovala. Z tohoto tvrzení ovšem nelze přímo implikovat legálnost takové deklarace. Fakt, že tato situace není mezinárodním právem explicitně předvídána, nezakládá její legálnost, nýbrž spíše poukazuje na neschopnost mezinárodního společenství dohodnout se na podmínkách vzniku nových států.

8. Závěr

Od vyhlášení rozsudku o nezávislosti Kosova panují mezi některými státy obavy, že toto rozhodnutí by se mohlo stát precedentem a motivovat další národnostní a jiné menšiny, aby vyhlásily nezávislost, neboť fakt, že soud řekl, že mezinárodní právo neobsahuje žádný zákaz vyhlášení nezávislosti, může lehce vyvolávat dojem, že takové vyhlášení je mezinárodním právem dovolené. Tendence některých menšin se separovat i v dnešním světě, jehož hlavním fenoménem jsou integrační procesy, zůstávají silné. Otázkou pro mezinárodní společenství tedy je, zda a případně jak těmto snahám předcházet. Do budoucna ale také nelze zapomínat, že kosovský rozsudek nepotlačil mezinárodněprávní princip územní integrity a neurčil ani, které z obou zmiňovaných práv má přednost. Soud pouze prakticky neutrálně odpověděl na otázku, která mu byla položena a další osud Kosova i ostatních národnostních menšin bude záviset na politických rozhodnutích, stejně jako uznání Kosova bylo otázkou více politickou než právní.

²⁵ V anglickém originále otázka zněla: „Is the unilateral declaration of independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo in accordance with international law?“

9. Literatura

CIA - The World Factbook; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

Hellenic Ressources Network; <http://www.hri.org/>

Oficiální stránky Mezinárodního soudního dvora; <http://www.icj-cij.org/>

Oficiální stránky Parlamentu Kosova; <http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,1>

Informační centrum OSN v Praze; <http://www.osn.cz/>

Rozdělení Belgie? Brání tomu otázka Bruselu i státní dluh, myslí si experti; <http://zahranicni.ihned.cz/c1-46401740-rozdeleni-belgie-brani-tomu-otazka-bruselu-i-statni-dluh-mysli-si-experti> (19. 9. 2010)

DIBDIN, Michael. *Dead lagoon*. London : Faber and Faber, 1994. 297 s.

FUKUYAMA, Francis. *Budování státu*. Praha : Alfa publishing, 2004, 129 s.

HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody : příčiny a předpoklady utváření moderních evropských států*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. 315 s.

HUNTIGTON, Samuel. *Střet civilizací*. Praha : Rybka publishers, 2001. 447 s.

KEATING, Michael. *Nations against the State : the new politics of nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*. Houndmills : Palgrave, 2001. 320 s.

KEITNER, Chimene . *The Paradoxes of Nationalism : The French Revolution and Its Meaning for Contemporary Nation Building*. New York : State University of New York Press, 2007. 230 s.

KYMLICKA, Will. *Multicultural Citizenship : A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford : Oxford University Press, 1995. Federalism and Secession: East and West, s. 108 - 125.

Rozsudek mezinárodního soudního dvora k posouzení otázky souladu jednostranného vyhlášení nezávislosti Kosova s mezinárodním

TOP PARTNEŘI

Generální partner Modelu OSN

Model NATO is co-sponsored by
the North Atlantic Treaty Organization

Hlavní partner Modelu EU

Zastoupení
Evropské komise
v České republice

Hlavní partner Modelu OSN

Univerzitní partner

Partnerské město

Partner zahájení

Partner jednání

DODAVATELÉ SLUŽEB

MEDIÁLNÍ PARTNEŘI

Partner Chronicle

Asociace pro mezinárodní otázky využívá zpravodajství z databází ČTK, jejichž obsah je chráněn autorským zákonem. Přepis, šíření, či další zpřístupňování tohoto obsahu či jeho části veřejnosti, a to jakýmkoliv způsobem, je bez předchozího souhlasu ČTK výslovně zakázáno.

Copyright (2003) The Associated Press (AP)-všechna práva vyhrazena. Materiály agentury AP nesmí být dále publikovány, vysílány, přepisovány nebo redistribuovány.

Redakční úprava: Klára Machová

Grafická úprava a tech. spolupráce: Petr Chotěbor, Ondřej Kováč

Vydala Asociace pro mezinárodní otázky pro potřeby XVI. ročníku Pražského modelu OSN.

© AMO 2010

Pražský model OSN

Asociace pro mezinárodní otázky, Žitná 27, 110 00 Praha 1

Tel./fax: +420 224 813 460, e-mail: model.osn@amo.cz, IČ: 65 99 95 33

»www.amo.cz« »www.studentsummit.cz